

Heidi Keinonen

KAVA:n radio- ja tv-arkisto: ohjelmavirtaa ja talletuksia tutkimuskäyttöön

Vuonna 2008 perustettu radio- ja tv-arkisto on yksi Kansallisen audiovisuaalisen arkiston tulosalueista (KAVA:n elokuvakokoelmia käsitellään tässä numerossa Jari Sedergrenin katsauksessa). Arkiston toiminta perustuu saman vuoden alussa voimaan tulleeseen kulttuuriaineistojen tallettamista ja säilyttämistä koskevaan lakiin, joka velvoittaa arkistoimaan myös radio- ja tv-ohjelmia. Ohjelmavirran tallentaminen aloitettiin vuonna 2009 ja ohjelmien luettelointi vuonna 2010, jolloin palvelu myös avattiin yleisön käyttöön. RTVA:n arkistoinnissa noudatetaan kahta eri toimintalinjaa: radion ja television ohjelmavirtaa tallennetaan digitaalisesti tutkimuskäyttöä varten, minkä lisäksi RTVA huolehtii muiden KAVA:n yksikköjen tavoin kulttuuriperinnön arkistoisesta.

RTVA tallentaa jatkuvaa ohjelmavirtaa 12 televisiokanavalta ja 16 radiokanavalta. Neljän YLE:n televisiokanavan (YLE TV1, YLE TV2, YLE Teema, YLE FST5) lisäksi RTVA tallentaa MTV3:n, SubTV:n, Nelosen, Jimin, Livin, The Voicen, TV5:n ja SuomiTV:n ohjelmaa. Kokonaan tallennettavia radiokanavia ovat YLE Radio Suomen, YLE Radio 1:n, YLEX:n, YLE Radio Vegan, YLE Radio Extremen ja YLE Saamen Radion lisäksi Groove FM, Radio Aalto, Radio Dei, Radio Nova, NRJ, Radio Rock, Radio Sputnik, Rondo FM, Radio Suomi POP ja the Voice. Näiden ohella tallennetaan viikon näytteitä noin sadalta kanavalta.

Ohjelmavirta tallennetaan kiintolevyille välitöntä käyttöä varten sekä varmuuskopioina nauha-arkistoon pitkäaikaissäilytystä varten. Tallennettujen kanavien ohjelmavirtaa koskeva metadata arkistoidaan Ritva-tietokantaan. Osa metadatasta tulee tietokantaan automaattisesti pääasiassa Venetsia-

ohjelmatietojärjestelmästä, Finnpanelista ja EPG:sta (*electronic program guide*), mutta osa tiedoista syötetään käsin. Ohjelmatietoja pyritään kokoamaan kaikkien kanavien osalta ympäri vuoden, vaikka ohjelmavirrasta tallennettaisiin vain viikon näyte. Tarkempia tietoja, kuten suunniteltuja ja toteutuneita lähetysaikoja, ohjelmien nimiä ja kuvauksia, genretietoja sekä muita kuvailevia tietoja ja katsojalukuja luetteloidaan siinä määrin kuin kanavan ohjelmaa tallennetaan.

Kulttuuriperintöön lukeutuvien aineistojen arkistoisesta säädellään vapaakappaleilla, joka siis koskee nykyään myös audiovisuaalisia aineistoja. Laissa erikseen määritellyt, käsikirjoitukseen tai muuhun laajaan pohjatyöhön perustuvat ohjelmat talletetaan arkistoon alkuperäislaatuisina. Näitä ohjelmia ovat esimerkiksi dokumentti-ohjelmat, näytelmät, kuunnelmat ja sävellysteokset. Suorien lähetysten nauhoituksista arkistoidaan ainoastaan kanavalle erikseen taltioidut musiikkiteosten kantaesitykset. Tutkijoiden kannalta kiinnostavia aineistoja ovat esimerkiksi kaikki *Salatut elämät* -sarjan jaksot ja muut viime vuosien draama-, komedia- ja sketsisarjat. Yleisradio huolehtii edelleen omien ohjelmiensa arkistoinnista ja arkistoitujen ohjelmien tarjonnasta tutkijoiden käyttöön (ks. Oinonen tässä numerossa).

Lisäksi RTVA ottaa talletuksina vastaan vanhoja aineistoja. Talletukset sisältävät niin tuotantoyhtiöiden kuin yksityisten henkilöidenkin hallussa olleita radio- ja televisio-ohjelmia. Huomattavimpia aineistoja ovat esimerkiksi Radio Cityn ja MoonTV:n tallenteet, MTV:n vanhat filmit ja kuvanauhat sekä mainokset. Näitä aineistoja ei luetteloida Ritvaan, mutta niitä voi tiedustella RTVA:n kokoelmista vastaavalta henkilöltä.

Radio- ja tv-arkiston aineistot tutkijoiden käytössä

Niin Suomessa kuin monessa muussakin maassa digitalisoiminen on toiminut voimakkaimpana radio- ja televisio-ohjelmien arkistoinnista edistävänä tekijänä. Lähetystoiminnan digitalisoimisen ansiosta ohjelmavirran tallentaminen on aiempaa helpompaa ja edullisempaa, suurien aineistojen arkistoinniseen tarvitaan aiempaa vähemmän säilytyskapasiteettia, tietokantojen kokoaminen tapahtuu osittain automaattisesti ja tietokantoihin ja itse aineistoihin on mahdollista päästä käsiksi fyysisestä olinpaikasta riippumatta (ks. myös Nelson & Cooke 2010, xvii).

KAVA saa välittää kokoelmissaan olevan teoksen yleisöön kuuluvalla henkilölle tutkimusta tai yksityistä opiskelua varten sillä edellytyksellä, että teoksen digitaalinen kopiointi ja teoksen välittäminen eteenpäin on estetty. Ohjelmien tekijänoikeudet eivät nimittäin siirry talletuksen yhteydessä radio- ja tv-arkistolle, vaan ne säilyvät tekijöillä. Radio- ja tv-arkiston tallentamat ohjelmat ja niihin liittyvä metadata ovat tutkijoiden käytettävissä Ritva-tietokannan kautta. Tietokantaa pääsee tällä hetkellä käyttämään Kansallisen audiovisuaalisen arkiston tutkijapisteiden lisäksi vapakappalekirjastoissa eli Kansalliskirjastossa sekä Oulun, Jyväskylän, Itä-Suomen ja Turun yliopistojen sekä Åbo Akademin kirjastoissa ja eduskunnan kirjastossa. Myös Tampereen yliopiston Viestinnän, median ja teatterin yksikköön on tulossa tutkijapiste. Palvelu toimii näissä paikoissa erillisillä, suojatuilla päätteillä, joilta on pääsy ainoastaan RTVA:n ohjelmätietokantaan. Tekijänoikeudellisista syistä ohjelmien digitaalinen kopiointi on estetty. Päätteissä ei siten ole USB-portteja, verkkokortteja tai ulkoisia asemia eikä pääsyä kaapeleihin tai sähköpostiin. Muistiinpanoja voi tulostaa vain tätä käyttöä varten varatulle tulostimelle. Radio- ja televisio-ohjelmia voi kuunnella ja katsella VLC media player -ohjelman avulla. Radiotallenteiden käyttö on toistaiseksi aikaa vievää käsityötä, sillä VLC media player ei esitä aineistoa visuaalisesti. Puheen, musiikin ja mainosten vaihtelut on siis etsittävä tiedostoista kuuntelemalla. Järjestelmää kuitenkin kehitetään tältä osin koko ajan. Ritva-tietokanta on myös tarkoi-

tus avata internetissä käytettäväksi. Tämä mahdollistaisi hakujen tekemisen missä tahansa, mutta itse ohjelmia voisi edelleen katsoa vain edellä luetelluilla RTVA:n päätteillä.

Monet opettajat ja opiskelijat ovat tottuneet etsimään kaipaamaansa audiovisuaalista materiaalia YouTubesta. Myös tutkijat käyttävät palvelua hyväkseen, sillä sen avulla pääsee nopeasti ja mukavasti omalta tietokoneelta katsomaan ainakin näytteen monista televisio-ohjelmista.

YouTubesta onkin muodostunut hyvin lyhyessä ajassa sivusto, jolta näyttää löytyvän lähes mitä tahansa – yhdysvaltalaisen Rick Prelingerin mukaan ensimmäisten kahden tai kolmen vuoden aikana YouTubesta löytyi vähintään yksi videoklippistä mistä tahansa amerikkalaisesta televisio-ohjelmasta tai -persoonasta. Aineiston kertymistä edesauttoi tuotantoyhtiöiden välinpitämätön suhtautuminen tekijänoikeuksiin. (Prelinger 2009, 270.)

Suomen kaltaisen pienen kielialueen televisio-ohjelmia on tuskin koskaan saatavana YouTubessa yhtä kattavasti kuin suurempien kielialueiden ja televisiomaiden tuotantoja, mutta jo nyt näyttää siltä, että YouTube on muuttanut suomalaisten suhtautumista audiovisuaalisiin arkistoaineistoihin. Rinnakkain YouTube kanssa kasvaneisiin sukupolviin kuuluvat opiskelijat odottavat esimerkiksi opinnäytetöissään tarvitsemiansa aineistojen olevan vapaasti käytettävissä ja kopioitavissa myöhemmää katselua varten. Arkistot joutuvatkin selittämään asiakkailleen, miksi aineistojen käyttöä ja tallentamista on rajoitettu. Kyse on myös rahasta, sillä viralliset arkistot tallentavat aineistoja eri formaateissa, joten digitointi on kallista ja vaativaa. Lisäksi ne pyrkivät tallentamaan mahdollisimman korkealaatuista aineistoa. Samaa ei kuitenkaan voi sanoa YouTube-videoista. (Prelinger 2009, 271.)

Radio- ja tv-tutkimuksen uudet näköalat

Tutkijan kannalta radio- ja tv-arkiston avaaminen ja jatkuvan ohjelmavirran tallentaminen radio- ja televisiolähetyksistä on siis merkittävä parannus aineistojen hankintaan. Radio ja televisio-ohjelmien tallenteet ja muu lähetystoimintaan liittyvä aineisto olivat ennen radio- ja tv-arkiston perustamista

yksinomaan ohjelmaa lähettävien yhtiöiden, tuotantoyhtiöiden ja yksityisten henkilöiden hallussa. Tutkijalta tämän hajanaisen aineiston käyttö edellytti salapoliisintaitoja käytettävissä olevien aineistojen jäljittämiseksi ja suhteiden luomista oikeisiin henkilöihin. Television ohjelmatallenteiden katsominen oli aiemmin mahdollista vain kyseisen televisioyhtiön tiloissa, ellei tarvittavaa ohjelmaa voinut ostaa esimerkiksi DVD-tallenteena eikä tutkijalla ollut mahdollisuutta tallentaa sitä itse.

Myös radiotutkimuksen aineistona lähetystallenteilla on keskeinen merkitys. Pelkkiä musiikkiraportteja tai soittolistoja analysoitaessa radiopuhe jää pimentoon, ja radion ohjelmatietoja ja ohjelmien sisältöjä käsitteleviä lehtikirjoituksia julkaistaan niukasti. Radio-asemat eivät myöskään aina suhtaudu suopeasti aineistoa kyseleviin tutkijoihin. (Ala-Fossi 2008, 33–34.) Yleisradio on jo aiemminkin arkistoinut omia radio-ohjelmiaan, mutta paikallisista ja kaupallisista radioasemista kiinnostuneet tutkijat ovat joutuneet tallentamaan tarvitsemansa aineiston itse. Suora radio-ohjelma on ollut kuultavissa vain rajatun ajan ja usein vain rajatulla alueella, joten aineiston kerääminen on edellyttänyt tutkijan läsnäoloa tietystä paikasta tiettyyn aikaan. Laki velvoittaa radioasemat tallentamaan lähettämänsä ohjelmat, mutta referenssitallenteiden käyttö tutkimusaineistona ei ole ongelmatonta. Aiemmin asemat tallensivat ohjelmia eri formaateissa ja äänityksen laatu oli usein heikko, nyt asemien täytyy säilyttää referenssinauhojaan vain kolmen viikon ajan. Asemilla ei edelleenkaan ole mitään veloitetta luovuttaa nauhoja tutkimuskäyttöön. Tilannetta on jonkin verran parantanut nettiradioiden ja podcastien yleistymisen. (Ala-Fossi 2008, 34–36.) Ohjelmavirtaa on tosin tallennettu vasta hetki, joten sen täysimittainen hyödyntäminen tutkimuskäytössä on vasta edessäpäin.

Tutkijalle merkityksellistä on myös se, tallennetaanko esimerkiksi televisiota siinä muodossa kuin katsojat sen näkevät vai siinä muodossa kuin sitä tuotetaan (*a record of television as it was seen, rather than as it was produced*) (Bryant 2010, 62). Kyse on siis siitä, tallennetaanko ohjelmat erillisinä teoksina vai ohjelmavirtana, johon sisältyvät itse

ohjelmien lisäksi esimerkiksi mainokset, tulevien ohjelmien trailerit, kuulutukset ja lähetystekniset häiriöt. RTVA tallentaa nimenomaan ohjelmavirtaa, vaikka onkin syytä huomata, että television lähetysvirta ei vastaa yksi yhteen katsojan kokemaa ohjelmavirtaa.

Kuten William Uricchio on huomauttanut sijoittaessaan Raymond Williamsin *flow*-käsitteen tiettyyn teknologiseen, lainsäädännölliseen ja kulttuuriseen hetkeen, virran käsite syntyi ohjelmistokeskeisen ajattelun pohjalta. Uricchio on siirtänyt *flow*'n nykypäivään pohtimalla sitä katsojan näkökulmasta: kaukosäätimien ja taltiointilaitteiden yleistyttyä katsojat ovat voineet itse muokata ohjelmavirtaa mieleisekseen. Ohjelmavirrasta tuli siten katsojakohtainen kokemus. Katsomistilanteen hallinta voi kuitenkin tulevaisuudessa siirtyä katsojalta edelleen erilaisille teknisille laitteille, jotka valikoivat ja tallentavat automaattisesti televisio-ohjelmia erilaisten katsojaa koskevien tietojen pohjalta. (Uricchio 2004.) Katsojan havaitsema ohjelmavirta voi siis tulevaisuudessa olla tällaisen ”televisioagentin” kokoama ja poiketa huomattavastikin siitä, millaiseksi televisioyhtiöt alun perin sen suunnittelivat. RTVA:ssa ohjelmavirran käsitettä käytetään kuitenkin nimenomaan Williamsin tarkoittamassa alkuperäisessä merkityksessä.

Historiallisten aineistojen osalta RTVA:n perustaminen helpottaa tilannetta, mutta ei ainakaan vielä muuta sitä ratkaisevasti. Kokoelmiin kuuluu myös vanhoja aineistoja, mutta suurin osa esimerkiksi suomalaisen televisiohistoriaan liittyvästä materiaalista on vielä hajallaan. Merkittäviä aineistoja pyritään koko ajan ”pelastamaan” RTVA:n kokoelmiin. Vanhoja aineistoja tulee tarjota radio- ja tv-arkistolle ennen niiden hävittämistä. Televisiotoimintaan liittyvät muut aineistot, kuten erilaiset asiakirjat ja muut paperiaineistot sekä valokuvat, ovat edelleen pääosin televisioyhtiöiden hallussa. Näissä arkistointikäytännöt ja mahdollisuudet aineiston käyttöön vaihtelevat suuresti. YLE:n aineistot on arkistoitu suhteellisen systemaattisesti, mutta fyysisesti ne sijaitsevat eri paikoissa (Helsingin Pasilassa, Tampereen Tohlopissa sekä Mikkelissä Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkistossa).

Suomalaisen televisiohistorian osalta aineistojen saatavuutta ovat viime vuosina parantaneet myös TES-TV:n ja Tesvision toiminnassa mukana olleet aktiiviset eläkeläiset, jotka ovat keränneet ja arkistoineet paperi- ja valokuva-aineistoja. TES-TV:n aineistot sijaitsevat Kansallisarkistossa Television alku Suomessa -kokoelmassa, ja Tesvision ja Tamvision materiaalit on koottu pääasiassa YLE TV2:n tiloihin Tamperele. Näihin hankkeisiin on osaltaan vaikuttanut suomalaisen television varttuminen 50 vuoden ikään. 2000-luvulla televisiohistoria on muutenkin alkanut näyttäytyä kiinnostavana kohteena sekä akateemiselle tutkimukselle että kulttuuriselle muistelutyölle. Televisiossa välineen historiaa on tuotettu esimerkiksi YLE:n vuonna 2004 esittämän *Täällä Tesvisio* -sarjan sekä ensimmäisen kerran vuonna 2009 nähdyn *Muistikuvaputki*-sarjan avulla. YLE:n Elävä arkisto avattiin vuonna 2006 juhlistamaan yhtiön 80:tta toimintavuotta. Mari Pajala näkee Elävän arkiston osana laajempaa tämänhetkisen television ”muistelubuumia”, joka ilmenee myös uusintoina ja televisio-ohjelmistojen retrospektiiveinä, nostalgiaohjelmien suosiona ja DVD-markkinoiden kasvuna. (Pajala 2010, 134.)

Radio- ja tv-arkiston tietokanta vastaa myös radio- ja televisiotutkimuksen muuttuvan metodologian asettamiin haasteisiin. Mediakentän ja mediateknologian murrosten myötä konvergensista ja intermediaalisuudesta on tullut tutkimuksen avainsanoja. Perinteiset välinerajat ovat liudentumassa esimerkiksi jo edellä mainittujen nettiradioiden ja podcastien, televisioverkossa lähetettävien radiokanavien sekä netti- ja mobiilitelevisioiden ansiosta. Toimittajat tekevät jo lähtökohtaisesti juttuja, jotka voidaan lähettää täsmälleen samanlaisina sekä radiossa että televisiossa. Ritva-tietokanta helpottaa välinerajojen tutkimuksellista ylittämistä mahdollistamalla samaan aikaan sekä radio- että televisioaineistoon kohdistuvat haut.

Radio- ja tv-arkistointi muualla Euroopassa

Euroopan johtavia maita radio- ja televisio-ohjelmien arkistoinnissa ovat olleet Iso-Britannia, Ranska ja Hollanti. Isossa-

Britanniassa televisio-ohjelmia arkistoidaan usealla taholla. Tärkein näistä on British Film Institutessa sijaitseva National Archive, joka on tallentanut itsenäisiä maanpäällisiä kanavia vuodesta 1985 lähtien. Tällä hetkellä pysyvästi tallennettavaksi valitaan noin 12,5 prosenttia ITV:n, Channel Fourin ja Channel Fiven ohjelmistoista. BBC:llä on velvollisuus tallentaa omat lähetyksensä, mutta National Archive on solminut BBC:n kanssa sopimuksen, jonka nojalla se tallentaa katselukopiot kaikkien BBC:n kanavien lähetyksistä. Radio- ja televisio-ohjelmia tallentaa myös British Libraryn National Sound Archive, jonka kautta pääsee lisäksi käyttämään BBC:n ääniarkiston aineistoja.

Ranskan Institute Nationale de l’Audiovisuel (INA) on perustettu vuonna 1974, jolloin se sai omistukseensa RTF:n arkistot vuosilta 1949–1975. Nyt INA on maailman suurin digitaalinen arkisto. Vuodesta 1995 lähtien arkisto on tallentanut kaikkien ranskalaisten yleisradioyhtiöiden ohjelmaa ja vuodesta 2002 lähtien lisäksi tärkeimpien kaapeli- ja satelliittikanavien ohjelmaa.

Hollannin Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid perustettiin vuonna 1997 hollantilaisten julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden arkistojen, hallituksen dokumenttielokuva-arkistojen, elokuvasaatiön audiovisuaalisen arkiston sekä radio- ja tv-museon sulautuessa yhteen. Tuolloin yleisradioyhtiöt luopuivat omien arkistojen ylläpitämisestä, joten Beeld en Geluid toimii myös niiden aktiivisena arkistona. Niin Ison-Britannian, Ranskan kuin Hollanninkin arkistojen toiminta perustuu lakiin. Monissa maissa radio- ja televisioarkistot – olivatpa ne sitten julkisesti tai kaupallisesti rahoitettuja – ovat läheisesti yhteydessä tuottajiin ja näiden tarpeisiin. Historiantutkijoiden kannalta tämä on ongelmallista, koska aineistoja ei tällöin ole koottu ensisijaisesti tutkimustarpeita varten. (Noordegraaf 2010, 6.) RTVA:n kohdalla tällaista ongelmaa ei ole, vaikka se toki palvelee myös av-alan tuottajien tarpeita.

Myös muissa Pohjoismaissa radio- ja tv-ohjelmien arkistointi ehdittiin aloittaa ennen Suomea. Sekä Ruotsissa, Norjassa että Tanskassa arkistointitehtävää hoitavat maiden kansalliskirjastot. Radio- ja tv-arkiston perustamisen esikuvana toimi erityisesti unkarilainen Nemzeti Audiovisuális Archi-

vum (NAVA), joka on tallentanut televisio- ja radiokanavien ohjelmavirtaa vuodesta 2006 lähtien. Suomessa radio- ja televisio-ohjelmien arkistointi alkoi siis suhteellisen myöhään ja toimintaa kehitetään edelleen. Merkittävää kuitenkin on, että radio- ja televisio-ohjelmat ymmärretään säilyttämisen arvoisiksi kulttuuriaineistoiksi siinä missä esimerkiksi elokuvatkin.

Kirjallisuus

Ala-Fossi, Marko (2008) Aina äänessä, mutta vastahakoisesti valokeilassa? Kaupallisen radion tutkimuksen esteitä ja erityispiirteitä. Teoksessa Heidi Keinonen, Marko Ala-Fossi & Juha Herkman (toim.) *Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa. Näkökulmia sähköisen viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Tampere University Press, 33–47.

Bryant, Steve (2010) National Television Archives and their Roles. *Critical Studies in Television* vol. 5:2, 60–67.

Herkman, Juha (2008) Intermediaalisuus ja televisiotutkimuksen metodologia. Haasteita, mahdollisuuksia ja ongelmia. Teoksessa Heidi Keinonen, Marko Ala-Fossi & Juha Herkman (toim.) *Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa. Näkökulmia sähköisen viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Tampere University Press, 153–166.

Nelson, Robin & Cooke, Lez (2010) Editorial. Television Archives: Accessing TV History. *Critical Studies in Television* vol. 5:2, xvii–xix.

Noordegraaf, Julia (2010) Who Knows Television? Online Access and the Gatekeepers of Knowledge. *Critical Studies in Television* vol. 5:2, 1–19.

Pajala, Mari (2010) Television as an Archive of Memories? Cultural memory and its Limits on the Finnish public Service Broadcaster's Online Archive. *Critical Studies in Television* vol. 5:2, 133–145.

Prelinger, Rick (2009) The Appearance of Archives. Teoksessa Pelle Snickars & Patrick Vonderau (toim.) *The YouTube Reader*. Stockholm: National Library of Sweden, 292–313.

Uricchio, William (2004) Television's Next Generation: Technology/Interface Culture/Flow. Teoksessa Lynn Spigel & Jan Olsson (toim.) *Television After TV. Essays on a Medium in Transition*. Durham: Duke University Press.